

POLITIČKI PROCES PROTIV ŽUPNIKA IVANA ŠIRMERA, KANDIDATA STRANKE PRAVA NA IZBORIMA ZA HRVATSKI SABOR 1884. GODINE

Jasna TURKALJ, Zagreb

U kontekstu prerastanja Stranke prava u vodeću političku snagu Banske Hrvatske i uloge katoličkog svećenstva u pravaškom pokretu od početka 1880-ih godina autorica analizira uzroke, povod i tijek sudskog procesa protiv župnika u Bučju Ivana Širmera koji je na izborima za Hrvatski sabor 1884. bio kandidat Stranke prava u izbornom kotaru Brod. U prilogu rada donosi se konačna presuda koju je župniku Širmeru, nakon žalbe na prvostupanjsku odluku od 19. svibnja 1885., izrekao Stol sedmorice 12. prosinca 1885., a koja je objavljena u pravaškom listu »Hrvatska« 9. veljače 1886.

KLJUČNE RIJEČI: *Stranka prava, svećenstvo, izbori 1884., župnik Ivan Širmer, predizborni govor, sudski postupak 1885., presuda.*

Sredinom 1870-ih godina počeli su se stjecati uvjeti za povratak Stranke prava u politički život Banske Hrvatske. Sve jači i sustavniji pritisak mađarske vlade na hrvatsku autonomiju radi njezina maksimalnog sužavanja, nemoć i sve izraženiji oportunitizam Narodne stranke, razorne posljedice financijske i gospodarske ovisnosti Hrvatske, kao i nepostojanje jače i isprofiliranije opozicijske stranke, stvaraju prostor za radikalniju politiku kojom bi se izrazilo opće nezadovoljstvo najširijih slojeva naroda. Upravo je Stranka prava sa svojim programom nezavisne hrvatske države izvan okvira Habsburške Monarhije mogla odgovoriti na takve potrebe i zahtjeve. Optužbe pravaša upućene vladaru pozivanjem na obostrano obvezujući ugovor i nagovještavanje mogućnosti njegova otkazivanja,¹ vjera

¹ Eugen Kvaternik je 1859. u knjižici na francuskom jeziku *La Croatie et la confédération italienne* uz internacionaliziranje hrvatskog pitanja formulirao i bitne elemente pravaškog nauka, štoviše bila je to njegova prva cjelovita formulacija. Tvrdi da je Hrvatska kroz povijest zadržala sva prava nezavisne i suverene države, posebno je naglasio da prava Habsburgovaca kao hrvatskih vladara potječu iz državnog ugovora koji je Ferdinand I. skopio 1527. godine s hrvatskim narodom. »(...) Prema tome uzajamna prava i dužnosti bili su potpuno određeni: s jedne strane hrvatski narod trebao je ostati nepokolebivo vjeran izabranoj dinastiji u svoj svojoj nezavisnosti i slobodi, s druge strane dinastija je morala vjerno ispunjavati i brinuti se da se ispu-

da će se hrvatsko pitanje riješiti međunarodnim »zapletajem« koji će dovesti do raspada Monarhije,² dosljedno osporavanje zakonitosti Nagodbe iz 1868.³ i radikalna kritika koja ukazuje na nemoć i ponižavajući položaj Hrvatske te moralno i materijalno propadanje hrvatskog naroda u okviru postojećeg sustava, koji oduzima bilo kakvu mogućnost napretka, utisnut će pravaštvu »veleizdajnički«, »prevratnički« pečat, dok će, s druge strane, Stranku prava učiniti dionikom općeg nezadovoljstva u narodu, stvarajući osnovu za nastanak i širenje pravaškog pokreta. Već su izbori za Hrvatski sabor održani 1881., dakle tri godine nakon povratka Stranke prava u politički život,⁴ pokazali da se broj pravaških pristaša znatno povećao i da Stranka prava preuzima vodstvo hrvatskoga nacionalnog pokreta na području Banske Hrvatske.

Sa širenjem pravaškog pokreta otvara se, naravno, i pitanje pristajanja katoličkog svećenstva uz pokret koji personificira Ante Starčević i koji izrasta na njegovu učenju. Od

njava javno pravo hrvatskoga naroda, kao što je to Ferdinand I. utvrdio i svečano priznao prije svog izbora. Onaj od dvojice koji bi prvi prekinuo taj pakt neopozivo bi oslobodio drugoga« (citirano prema: Mirjana GROSS, *Izvorno pravaštvo: Ideologija, agitacija, pokret Izvorno pravaštvo*, Zagreb, 2000., str 80). Veliku pozornost Kvaternik je posvetio i Hrvatskoj pragmatičkoj sankciji iz 1712., kao još jednom dokazu egzistiranja hrvatske državnosti tumačeći je kao posljednji čin javnoga života kod Hrvata i novi bilateralni ugovor. I taj, kao i onaj iz 1527., ostaje na snazi dok ga jedna strana na prekrši. U nastavku Kvaternik je naglasio da su Habsburgovci sustavno krnjili hrvatsku nezavisnost, a Franjo Josip je proglašavanjem Oktroiranog ustava i raspuštanjem Sabora te konačno uvođenjem otvorenog apsolutizma prekršio ugovorne obveze, pa hrvatski narod ima pravo raskinuti ugovor, obnoviti samostalnu hrvatsku državu i izabrati novog vladara. To je stajalište bilo često (pa i u nacrtu adrese koju je u Hrvatskom saboru 1878. izložio A. Starčević) manje ili više otvoreno isticano tobože kao lojalni savjeti vladaru, ali uvijek i s jasnim prizvukom prijetnje vjerojnoj dinastiji.

² Oživotvorenje samostalne hrvatske države Kvaternik i Starčević temeljili su, s jedne strane, na razvijenoj nacionalnoj svijesti i volji složnoga hrvatskog naroda, a na drugoj ne manje važan čimbenik u koji su polagali nade bila je povoljna međunarodna konstelacija u Europi. Najprije su ustrajno sve nade polagane u Francusku Napoleona III. i po njihovu sudu neizbježan rat za preuređenje Europe, koji je morao uslijediti nakon Sadove. Bili su uvjereni da jedino oslonac na Francusku tada najaču državu u Europi i zastupnicu načela narodnosti, može jamčiti potpunu nezavisnost Hrvatske i od Austrije i od Ugarske. Nakon poraza Francuske kod Sedana 1870., pravaška prozapadna vanjskopolićka orijentacija doživjela je težak udarac. Uskoro je 1871. uslijedila i katastrofa u Rakovici, a Stranka prava privremeno je nestala iz političkog života. Nakon povratka na političku scenu, u doba raspleta istočne krize i Berlinskog kongresa 1878., uslijedila je i promjena u vanjskopolićkim koncepcijama Stranke prava. Odnos snaga u srednjoj i jugoistočnoj Europi stvara kod pravaša uvjerenje da je Rusija najveći neprijatelj Austro-Ugarske Monarhije, a time i glavno vanjskopolićko uporište za oživotvorenje samostalne hrvatske države.

³ Dana 14. i 15. listopada 1878. u Hrvatskom je saboru A. Starčević kao »ispravak« na alineje adrese saborskog odbora izložio svoj nacrt adrese, zapravo sustavnu formulaciju pravaške ideologije. Između ostalog, sve Sabore nakon 1861., dakle i onaj koji je izglasao Nagodbu 1868., proglasio je nezakonitima budući da nisu bili izabrani na temelju općeg prava glasa i jer u njima nije bilo zastupnika Krajine i Dalmacije. Stoga »mi to celo postupanje, i svaki čin napose onih sastanakah i njihovih sudelnikah, kako su već i u sebi pravno nišetni, ovime proglašujemo protuzakonitimi, ogradjujemo našu domovinu proti dosegu tih bezzakonjah, ter pred Bogom i pred prosvedujemo svom snagom nedostojno povredjena prava, proti tom postupanju i proti svim posledicam, koje iz njega po Hrvatsku činom nastadoše, ili bi ubuduće nastati mogle«, istaknuo je Starčević ocjenjujući da sva bezakonja uvedena u Hrvatsku silom bez njezine privole treba, ako još ima vremena »zakonitostju nadomestiti«. »Nacrt adrese 14. listopada 1878.«, *Djela Dra. Ante Starčevića*, Knjiga II., Predstavke, Zagreb, 1893. (pretisak 1995.), str. 40.

⁴ Na izborima za Hrvatski sabor 1881., Stranka prava postavila je kandidate u 27 izbornih kotareva, na području šest županija. Za zastupnike Stranke prava u Hrvatskom saboru izabrani su: A. Starčević u Bakru, Erazmo Barčić na Krasici (naknadni izbor), Andrija Valušnik u Delnicama, David Starčević u Čabru, Gjuro bar. Rukavina u Zlataru, Dragutin pl. Pisačić u Sv. Križu Začretju, Mijo Tkalčić u Virovitici i Pavao Brantner u Garešnici.

povratka Stranke prava u politički život 1878., politički protivnici i režimski orijentirani svećenici predstavljali su A. Starčevića kao protivnika, pa čak i neprijatelja Katoličke crkve i katoličkog svećenstva. Glavni argument protiv Starčevića, a time i Stranke prava, čiji je bio neupitni vođa tijekom 1880-ih, bila su gledišta iznesena u spisu »Pasmına Slavoserbska po Hervatskoj« iz 1876. Posebno često pravaški su se protivnici pozivali na rečenice kojima spis završava: »A u puku zapadne crkve, gde potiče što god dobra i poštena, to prečesto dolazi samo odtuda, što on nesluša i nesledi popa. Da ovaj puk nebi bio poživinčen, on bi uz redke iznimke, u popu smatrao najpervoga svojega neprijatelja. U istinu, narod hervatski ima svu svoju nesreću najvećma popom pripisati. Ako se pokaže pravi ili bolji svetjenik, on postaje mučenikom. Do kada bude tako?«⁵ Etički moment ne preporučuje Starčevića katoličkom svećenstvu, ističe pisac članka u *Obzoru* 1878., pozivajući se na Starčevićeve riječi upućene svećenstvu u spisima »Pasmına Slavoserbska po Hervatskoj« i »Na čemu smo«.⁶ No, usprkos tome, tijekom 1880-ih može se pratiti stalan porast simpatizera Stranke prava među katoličkim svećenstvom, ponajprije među župnicima i kapelanima,⁷ premda se Starčević i nadalje, ne vodeći brigu o tome hoće li izazvati nezadovoljstvo u redovima svećenstva i pružiti političkim protivnicima »štofa« da pravaškom svećenstvu spotakne bezvjerstvo njihova vođe,⁸ nije libio iznositi svoja gledišta o vjeri, Crkvi i svećenstvu.⁹ Pravaški orijentirano svećenstvo bilo je izloženo stalnim pritiscima i prijetnjama zagrebačkog nadbiskupa Josipa Mihalovića, koji je provodio režimsku politiku, a opomene, istrage, premještanja i prijetnje suspenzijama intenzivirali su se posebno u predizborno vrijeme zbog utjecaja koji bi svećenici, pristaše »prevratne« stranke, mogli imati na izbornike u svojim župama, a što bi rezultiralo nepovoljnim ishodom za vladine kandidate. Usprkos tome na izborima za Hrvatski sabor 1881. među kandidatima Stranke prava nalaze se i četiri svećenika¹⁰, a 1883. na prvim izborima na području bivše Vojne krajine, koja je 1881. pripojena Banskoj Hrvatskoj, među pravaškim kandidatima su i dvojica župnika.¹¹ U izvorima vezanim za predizborne aktivnosti i izbore

⁵ *Djela Dra. Ante Starčevića*, Knjiga III., Znanstveno-političke razprave, Zagreb, 1894., (pretisak 1995.), str. 216. Opširnije vidi: M. GROSS, *Izorno pravaštvo*, nav. dj., str. 341–344, 595.

⁶ »Naši dopisi«, *Obzor*, 20. 9. 1878./216.

⁷ Jasna TURKALJ, »Prilog životopisu pravaša dr. Jurja Žerjavića, župnika u Mariji Bistrici (1874.–1910.)« (»Prilog životopisu pravaša dr. Jurja Žerjavića«), *Croatica christiana periodica*, XXVIII, br. 54, Zagreb, 2004., str. 124–125.

⁸ »Starčević i Zec«, *Katolička Dalmacija*, 8. 6. 1885./38.

⁹ Opširnije vidi: M. GROSS, *Izorno pravaštvo*, nav. dj., str. 594–598.

¹⁰ Kandidirani su Ivan Šimek, župnik u Radoboju, za izborni kotar Varaždinske Toplice; Franjo Starčić, župnik u Vrtlinskoj, za izborni kotar Čazma; Stjepan Kućas, župnik u Plešivici, za izborni kotar Jaska; Pavao Brantner, župnik u Hercegovcu, koji je kandidiran u kotaru Garešnica te izabran za zastupnika u Hrvatskom saboru. Nadbiskup Mihalović je 18. rujna 1881. uputio poruku katoličkim svećenicima izabranima za sabsorske zastupnike da se odreknu mandata ako pripadaju opoziciji, a Brantneru je 15. listopada, na vladin zahtjev, uputio prezidijalni dopis u vezi s njegovim potpisom na izbornom proglasu Stranke prava. O aferi Brantner opširnije vidi: Jasna TURKALJ, *Nositelji pravaške misli 80-ih godina 19. stoljeća* (neobjavljen doktorski rad), Zagreb, 2002., str. 202–204; J. TURKALJ, »Prilog životopisu pravaša dr. Jurja Žerjavića«, nav. dj., str. 124, 6. bilj.

¹¹ Kandidirani su Cvjetko Gruber, župnik u Ladjevcu, za izborni kotar Slunj i Makso Lončarević, župnik u Dubočcu, za izborni kotar Oriovac. Lončarević je izabran za sabsorskog zastupnika. Opširnije vidi: Jasna TURKALJ, »Stranka prava i izbori za Hrvatski sabor na području bivše Vojne krajine 1883. godine« (»Stranka prava i izbori za Hrvatski sabor 1883.«), *Časopis za suvremenu povijest*, 36, br. 3, Zagreb, 2004., str. 1026–1027, 1034–1035.

1883. na području bivše Slavonske krajine, prvi put kao pristaša Stranke prava spominje se i Ivan Širmer,¹² župnik u Bučju. Spomenut je kao jedan od glavnih pomagača u izbornoj agitaciji pravaškog kandidata župnika Makse Lončarevića u izbornom kotaru s biralištem u Oriovcu. Ban Ladislav Pejačević zatražio je tim povodom od nadbiskupa Mihalovića da utječe na župnike, među kojima je bio i Širmer, da se »okane svakog strančarenja« protivnog javnom interesu.¹³

Na izborima za Hrvatski sabor 1884. župnici su nakon odvjetnika među pravaškim kandidatima najzastupljenija profesija. Među 42 kandidata Stranke prava u 53 izborna kotara (18 na području bivše Krajine) bilo je 11 župnika (vidi tabelu).

*Župnici kandidati Stranke prava na izborima
za Hrvatski sabor 1884. godine*

<i>Izborni kotar</i>	<i>Kandidat</i>	<i>Boravište (mjesto službovanja)</i>
Petrovoselo	Joso Vukelić	Drežnik
Slunj	Cvjetko Gruber	Ladjevac
Jastrebarsko	Stjepan Kućas	Plešivica
Varaždin. Toplice	Ivan Šimek	Radoboj
Ludbreg	Matija Spahija	Sv. Gjurgje
Garešnica	Pavao Brantner	Hercegovac
Čazma	Franjo Starčić	Vrtlinska
Brod	Ivan Širmer	Bučje
Požega	Ante Mikulić	Svinjar (Davor)
Oriovac	Makso Lončarević	Dubočac
Ilok	Matija Marinković	Sot

Sloboda, 16. 9. 1884./211. – 1. 10. 1884./223.

Narodne novine, 16. 9. 1884./ 214. – 29. 9. 1884./225.

¹² Ivan Širmer rođen je 1850. u Poreču, a za svećenika je zaređen 1872. Bio je župnik u Bučju sedamnaest godina, a umro je 1901. od upale pluća. Nadbiskupski arhiv u Zagrebu, Matica umrlih svećenika Zagrebačke (nad)biskupije 1788.–1911., str. 234; *Katolički list*, 7. 3. 1901./10.

¹³ J. TURKALJ, »Stranka prava i izbori za Hrvatski sabor 1883.«, *nav. dj.*, str. 1034–1035.

Osim navedenih svećenika, na naknadnim izborima u Petrinji 17. travnja 1885.¹⁴ Stranka prava kandidirala je župnika iz Gora Slavoljuba Jelušića.¹⁵ Od svih kandidiranih svećenika za narodne zastupnike Stranke prava u Hrvatskom saboru 1884.–1887. izabrana su trojica, i to: Makso Lončarević za oriovački, Slavoljub Jelušić za petrinjski izborni kotar te Ivan Šimek za izborni kotar s biralištem u Varaždinskim Toplicama.¹⁶

U Požeškoj je županiji¹⁷ Stranka prava na saborskim izborima 1884. godine, kao što se vidi iz priložene tabele, u tri izborna kotara (Brod, Oriovac i Požega) za kandidate postavila trojicu župnika. U izbornom kotaru s biralištem u Brodu, u koji su spadale gradska općina Brod i upravne općine Podvinj i Trnjane, pravaški je kandidat bio župnik u Bučju Ivan Širmer. Protukandidat Širmeru bio je član režimske Narodne stranke, sveučilišni profesor dr. Izidor Kršnjavi,¹⁸ koji je izbornu agitaciju usredotočio na obećanje otvaranja Tkalačke škole u Brodu. Uz činovnike i učitelje koji su se, prema pisanju pravaške *Slobode*, ponizili do »prostih magjarskih kortešah«, Kršnjavi je pridobio i naklonost seoskih žena kupujući im molitvenike i sapun, pa je zato bio prozvan »zastupnikom ženah«.¹⁹ Prema pisanju *Pozora*, glasila Neodvisne narodne stranke, »profesor slikarske prošlosti i budućnosti« obećao je crkvi u Brodu sliku Majke Božje, koju je sam naslikao, a »ovaj dar mogao bi naškoditi njegovoj kandidaturi«, našalio se dopisnik neodvišnjačkoga političkoga glasila.²⁰

U svojim predizbornim govorima 15. rujna,²¹ te na dan izbora 17. rujna 1884., Širmer je u duhu načela Stranke prava, između ostalog, rekao da su Mađari hrvatski dušmani te da se treba odcijepiti od Mađarske i stvoriti »samostalnu Hrvatsku sa vlastitim kraljem«. Osvrnuo se i na financijski položaj Hrvatske istaknuvši da Mađari s hrvatskim novcem, kao i sa šumama, upravljavaju svojevolumno i bez ikakve kontrole, a porezi i njihovo utjerivanje protuzakoniti su i zato vlada mora pobiranje poreza prepustiti narodu, »da ga ovaj sam sebi namiče i da sam s njim upravlja«.²² Zbog ovacija upućenih pravaškom kandidatu, zbog kojih Kršnjavi nije mo-

¹⁴ Na izborima 1884. u Petrinji je izbornu pobjedu ostvario pravaški kandidat odvjetnik Josip Ivandija, no budući da je izabran i u Sunji te je zadržao sunjski mandat, u Petrinji je proveden naknadni izbor.

¹⁵ »Dopisi«, *Sloboda*, 20. 4. 1885./89.

¹⁶ Među zastupnicima oporbene Neodvisne narodne stranke bila su također 3 župnika, dok je u redovima režimske Narodne stranke bilo 12 narodnih zastupnika koji po profesionalnoj strukturi spadaju u kategoriju svećeničkih zanimanja, i to: 1 župnik, 7 paroha, 2 kanonika, 1 proto i 1 arhimandrit. Opširnije vidi: Nives RUMENJAK, *Srpski zastupnici u Banskoj Hrvatskoj: okvir za kolektivnu biografiju 1881.–1892.*, Zagreb, 2003., str. 73–81., 85–94.

¹⁷ Prema upravnoj podjeli iz 1886. godine.

¹⁸ Izidor (Iso) Kršnjavi rodio se u Našicama 1845., a umro u Zagrebu 1927. godine. Bio je slikar, povjesničar umjetnosti, pravnik, sveučilišni profesor, pisac studija, putopisa, memoara, romana te prevoditelj. U političkom djelovanju Kršnjavi je bio pragmatičan, često osporavan. Milan Marijanović u opširnom nekrologu napisao je o Kršnjavom: »Kršnjavi je učinio politički skok prelazeći od Strossmayera Khuenu, ali on je svoju političku negativnost bogato kontrabalansirao narodu korisnim, za kulturu naroda upravo epohalnim objektivnim tekovinama (...) svojim je političkim oportunizmom narodu stvorio podlogu za njegovu kulturnu budućnost (...)«, Olga MARUŠEVSKI, *Iso Kršnjavi: kultura i politika na zidovima palače u Opatičkoj 10*, priredio M. Valentić, Zagreb, 2002., str. 34. Opširnije vidi: *isto*, str. 21–34; *Hrvatski leksikon*, sv. I., A–K, Zagreb, 1996., str. 654–655.

¹⁹ »Izbori po Hrvatskoj«, *Sloboda*, 27. 9. 1884./220.

²⁰ »Izborni gibenje«, *Pozor*, 9. 9. 1884./207.

²¹ Državni odvjetnik Milan Bledšnajder iznio je u sudnici 19. svibnja 1885. podatak da je taj prvi Širmerov govor održan 16. rujna 1884. »Iz suda«, *Sloboda*, 20. 5. 1885./114.

²² »Sudnica«, *Hrvatska*, 9. 2. 1886./7. (vidi prilog).

gao doći do riječi i obaratiti se izbornicima, činilo se da će narodnim zastupnikom biti izabran Širmer, istaknuo je dopisnik *Slobode*, ali pobjeda Stranke prava je zbog pritiska na izbornike, varanja i podmićivanja bila samo moralna. Od 570 upisanih izbornika glasovalo je 460, i to za Širmera 205, a za Kršnjavog 255. Želeći pokazati koji je kandidat doista uživao podršku naroda, *Sloboda* je ukazala na strukturu izbornika. Od 205 glasova koje je osvojio kandidat Stranke prava, 106 otpada na glasove nezavisnih Brođana, među kojima i 5 Srba, dok je sve ostale glasove Širmer dobio od izbornika sa sela. Kršnjavi je dobio 132 činovička glasa, 50 glasova Brođana, uračunavajući i Srbe i Židove, te 24 glasa iz »pravoslavnog« sela Klokočevik. »Dakle, brojevi najbolje govore«, zaključuje dopisnik *Slobode*.²³

Širmerov govor, koji je održao kao kandidat Stranke prava okupljenom narodu pred vijećnicim u Brodu izazvao je odmah žestoke osude režimskog tiska. Na optužbe iznesene 19. rujna 1884. u listu *Agramer Zeitung*, da je pravaški kandidat propovijedao »anarhiju«, reagirao je ironičnim tekstom već sljedećeg dana neodvišnjački *Pozor*.²⁴

»Uh! Strahota je; prekrstite se, prije nego uzčitate njegova načela! Schirmer propovieda: 'da nam se treba sasvim odciepiti od Ugarske; da nam treba stvoriti samostalnu Hrvatsku sa svojim kraljem; naš narod treba da svoj porez odredjuje i pobira!' Vjerujemo, da se uz takve rieči našim staro- i novovječnim magjaronom kosa ježi«, piše *Pozor* te ocjenjuje da je kolosalna besmislica (»nesmisao«) takav nauk (»samostalnost domovine, a njoj na čelu kralj«) nazivati »anarkijom«. Pa onda je, konstatira, i sam Miškatović²⁵ anarhista »jer mu se je lani izlanulo, da svaki Hrvat sanja o samostalnoj Hrvatskoj«. Posebno pisac članka ističe »kako Agramerica, prevraćajuć oči denuncira – pardon! – propovieda« da su nazočni katolički svećenici, redovnici (»fratri«), učitelji i učiteljice odobravali Širmeru te s podsmijehom zaključuje da su Brođani srećom »pametni ljudi, te su izabrali g. Kršnjavog svojim zastupnikom koji će svu tu anarkiju tako strašno naslikati i u sabornicu donieti, da će svi pravaši iz nje pobjeći, a nagoda – na čelu joj g. Tisza – bit će spašena«.

Osim što nije osvojio zastupnički mandat, protiv Širmera je zbog predizbornoga govora održanog 17. rujna 1884. »zametnuta parnica«, javio je *Pozor* već 29. rujna 1884.²⁶

I *Sloboda* u rubrici »Domaće viesti« 29. rujna 1884. donosi dopis iz Broda pod naslovom »Posljedica 'Agrameričinih' klevetah i lažih« u kojem javlja da je zbog pisanja *Agramer Zeitung*, a »uputom višjom« došao jučer iz Vinkovaca državni odvjetnik da poduzme »predizvide« zbog Širmerova govora. Dopisnik *Slobode* ističe da je preslušano trideset brođanskih izbornika obiju stranaka, ali ne i župnik Širmer. Nezadovoljstvo prisutno u narodu nakon »nesretnog izbora« 17. rujna, dodatno je podjareno postupcima javne oblasti, pa je župnik Širmer zamolio svoje pristaše da ne daju nikakvog povoda »smutnjama« te da ostanu mirni, ističe se na kraju članka.

²³ »Izbori po Hrvatskoj«, *Sloboda*, 27. 9.1884./220; Mato ARTUKOVIĆ, »Parlamentarni izbori u Brodu 1848.–1990.«, *Zbornik radova sa znanstvenog skupa o Slavonskom Brodu u povodu 750. obljetnice prvoga pisanog spomena imena Broda*, Slavonski Brod, 2000., str. 313.

²⁴ Reakcija je priložena članku »Poslije boja« kao bilješka pod brojem 1, *Pozor*, 20. 9. 1884./217.

²⁵ Josip Miškatović (1836.–1890.) bio je do 1880. jedan od vođa Narodne stranke i stalni suradnik njezina glasila. Zbog razdvajanja stranke povukao se i napustio uređivanje *Obzora*. Od 1882. do smrti radio je kao arhivar kod zemaljskog arhiva u Zagrebu (Agneza SZABO, *Središnje institucije Hrvatske u Zagrebu 1860-1872.*, II, Zagreb, 1988., str. 244).

²⁶ »Progonstvo iza izbora«, *Pozor*, 29. 9.1884./224.

Podizanje optužbe protiv pravaškog kandidata može se promatrati u kontekstu politike koju je grof Károly Khuen-Héderváry provodio u Hrvatskoj od kada ga je vladar ručnim pismom od 1. prosinca 1883. imenovao hrvatskim banom i povjerenikom za bivšu Krajinu. Od svog dolaska u Hrvatsku, Khuen je bio u stalnom sukobu s pravašima, koji su u njemu vidjeli tek mađarskog činovnika čiji je »ubitačni« program da kroz nagodbu iz 1868. u Hrvatskoj ostvari mađarsku državnu ideju.²⁷ S druge strane, Khuen se od početka odlučno posvetio zadaći koju mu je radi očuvanja svojih interesa postavila mađarska vlada Kálmána Tisze te je, ne birajući sredstva, krenuo putem uništavanja svake opozicije režimu. Zbog svoje popularnosti i očigledno velikog utjecaja u širim slojevima pučanstva na udaru se, posebno poslije saborskih izbora 1884.,²⁸ našla Stranka prava, njezini zastupnici u Saboru, članovi i pristaše na lokalnoj razini, pravaški tisak te, naravno, i pravaški orijentirano svećenstvo.

Sloboda se početkom 1885. žali da vlada ne uvažava prijedloge biskupskog ordinarijata za namještanje mladih svećenika koji, tobože, šire »prevratna načela« Stranke prava.²⁹ Stjepan Kućas, župnik u Plešivici i pravaški pristaša, također putem tiska, upozorava na »graju« koja se u posljednje vrijeme digla na Starčevića i Stranku prava da bi, ostavši bez rezultata, udarila i na svećenstvo koje pristaje uz tu stranku. Kućas u tim napadima vidi »sustavnu taktiku sa dobro proračunanom tendencijom« da se kod katolika i svećenika omrzne Stranka prava te da joj se na taj način potkopa ugled i utjecaj u narodu.³⁰ I zastupnik Stranke prava u Hrvatskom saboru David Starčević podnio je 9. svibnja 1885. interpelaciju koja ilustrira odnos Khuenova režima prema pristašama Stranke prava iz redova katoličkog svećenstva. Interpelacija se odnosila na molbu upravitelja jedne župe na području bivše gornje Krajine »za podieljenje župne nadarbine, stojeće pod pokroviteljstvom Njeg. c. kr. apoštolskog Veličanstva«, koje je to pokroviteljstvo za dodjeljivanje nadarbine sada prenijelo na »našega načelnika zemlje«, ističe D. Starčević. Na navedenu molbu stiglo je 3. siječnja 1885. rješenje biskupskoga ordinarijata. Prije nego što je pročitao navedeno rješenje, D. Starčević je istaknuo da vlada, prema riječima jednog i to »najvećeg svećenika« s bivšega krajiškog područja, svakog kapelana, župnika i upravitelja župe koji nije glasovao za vladinog kandidata smatra prevratnikom i buntovnikom. Da bi dokazao istinitost navedene tvrdnje, pročitao je potom i rješenje biskupskog ordinarijata glede navedene molbe koje glasi: »Ove molbenice nije izvolio svjetli ban uvažiti s razloga, da ste privrženik tako zvane stranke prava, i da se ni jednomu svećeniku, kojega djelovanje ide na razširenje prevratnih načela stranke prava ne može stalno povjeriti uprava koje župe.«³¹ Ako se ima u vidu sve izneseno te objašnjenje koje je navedeno u rješenju biskupskog ordinarijata kao i činjenica da prije pravaškog kandidata župnika Širmera ni protiv jednog kandidata na

²⁷ Govor zastupnika Stranke prava Erazma Barčića u Hrvatskom saboru 3. siječnja 1884.; *Saborski dnevnik kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije* (SD), god. 1881.–1884., II, Zagreb, 1884., str. 889.

²⁸ Na izborima za Hrvatski sabor 1884. Stranka prava ostvarila je izuzetan izborni rezultat osvojivši 25 mandata (naknadno gubi izborni kotar Križ) oduzevši režimskoj Narodnoj stranci 11, a Neodvisnoj narodnoj stranci 2 izborna kotara.

²⁹ M. GROSS, *Izorno pravaštvo*, nav. dj., str. 594.

³⁰ »Javni odgovor«, *Sloboda*, 13. 4. 1885./83. (Bio je to odgovor na pitanje je li David Starčević valjano sklopio ženidbu koje je postavio neki »katolik« (navodnici Kućasa) u *Katoličkom listu*); M. GROSS, *Izorno pravaštvo*, nav. dj., str. 594.

³¹ SD, god. 1884.–1887., I., Zagreb, 1887., str. 700–702.

izborima za Hrvatski sabor nije podignuta optužnica da je predizbornim govorom počinio kazneno djelo,³² onda postaje jasno da je riječ o odlučnoj namjeri Khuenova režima da obračuna s pravaškim pristašama među katoličkim svećenstvom, ali i cijelom Strankom prava.

Rasprava pred Kraljevskim sudbenim stolom u Zagrebu provedena je 19. svibnja 1885.,³³ dakle osam mjeseci nakon što je Širmer održao govor u Brodu zbog kojega ga je državno odvjetništvo tužilo da se »ogriješio proti javnome miru«. Sudom je predsjedavao Vladislav Cuculić, državni odvjetnik Milan Bledšnajder zastupao je optužbu, a Širmera je branio njegov politički istomišljenik i član Stranke prava odvjetnik dr. Hinko Hinković. U opširnoj optužbi koja se sastojala od izjava svjedoka naglašeno je »da je rekao obtuženik, da nas Magjari varaju; da je nagodba štetna; da činovništvo guli i da su magjarski sluge; da je obračun nejasan; da je porez prevelik, a tako i biljegovina; da su nam Magjari oteli kralja; da činovnici ne imaju nade na promaknuća, ako ne znaju magjarski; da vlada upropašćuje narod sa gledišta trgovine i gospodarstva; da komunikacije ništa ne vriede, i da su dapače po Hrvate štetne«. Pozvan da se očituje, Širmer je, nakon što je pročitana optužnica, zanijskao svoju krivnju, priznajući »doduše neke izreke«, ali naglašavajući da »ne dopušta onaj smisao, koji svjedoci nalaze«. ³⁴ Kao svjedoci optužbe pozvani su: Baumeister, »predsjednik izbornog čina«; Stjepan Leitner, činovnik i Širmerov politički protivnik (zaprisegnut); August Piazza, činovnik katastra (zaprisegnut), Stjepan Purgarić, povjerenik sigurnosti u Brodu (nije zaprisegnut), i Eduard Zeich, gradski blagajnik (zaprisegnut). Prilikom preslušavanja svjedoci optužbe uglavnom se nisu mogli točno sjetiti što je Širmer govorio na biralištu, ali su, nakon što im je predsjedatelj predočio ili pročitao zapisnike njihovih iskaza danih pred sudom u Brodu, potvrđivali da ti iskazi odgovaraju istini.³⁵ Kao svjedoke obrane, uz pristanak predsjednika suda, dr. Hinković je pozvao dvojicu svršenih pravnikâ, Franju Lakovića i Josipa Rehmana, na što je državni odvjetnik odmah reagirao izjavivši da će »eventualno proti preslušanju ovih svjedokah uložiti ništovnu žaobu«. Latković je izjavio da Širmer nije rekao kako narod ne treba plaćati porez, nego da se nasilno utjeruje, a Rehman je potvrdio kako je optuženi kazao da porez treba plaćati te kako nije govorio da su činovnici mađarske sluge. Sud je odlučio »ne zaprisegnuti ovu dvojicu svjedokah«, a na prijedlog državnog odvjetnika rasprava je odgođena za nekoliko sati.³⁶

Poslijepodnevni dio rasprave obilježili su govori državnog odvjetnika Bledšnajdera i branitelja optuženog dr. Hinkovića. Ističući važnost slobode za politički život te koristi koje država ima od »različitosti stranakah«, odnosno od oporbe koja kroz kritiku javnih odnosa daje »nove podatke« vladi i državi, Bledšnajder je naglasio da od stranke koja »ne stoji na realnoj, zakonitoj stazi« nema nikakve koristi. Granica kritike određena je kaznenim zakonom, a upravo je predmet o kojem se raspravlja »takova kritika, koja je došla u prijeku sa tom granicom, sa kaznenim zakonom«, zaključio je državni odvjetnik. Kao važnu činjenicu istaknuo je i to da je optuženi župnik Širmer »inteligentan čovjek«. Nakon prvoga

³² »Iz suda«, *Sloboda*, 22. 5.1885./116.; »Širmerova osuda«, *Hrvatska*, 10. 2. 1886./8.

³³ *Sloboda* je 19. 5. 1884./113.; 20. 5.1884./114. i 22. 5.1884./116, pod naslovom »Iz suda«, prenijela tijekom javne rasprave protiv župnika Širmera pred Kraljevskim sudbenim stolom u Zagrebu.

³⁴ »Iz suda«, *Sloboda*, 19. 5.1885./113.

³⁵ »Iz suda«, *Sloboda*, 19. 5.1885./113.; 20. 5.1885./114.

³⁶ »Iz suda«, *Sloboda*, 20. 5. 1885./114.

govora (16. rujna), koji je »bio oštar, nu nije bio u protimbi sa kazn. zakonom«, Širmer je ponovno govorio i na sam dan izbora, jer se, kako tvrde neki svjedoci, nakon prvog nije moglo zaključiti je li »neodvišnjak ili pravaš«. Upravo je zbog tog drugog govora protiv Širmera dignuta optužnica. Kažnjiva djela počinjena tim govorom, istaknuo je Bledšnajder, mogu se podijeliti u četiri grupe: »1. Što je optuženik rekao proti ustavu. 2. O porezih. 3. O uporabi porezih. 4. O vladinih organih.«³⁷ Navodeći potom inkriminirane dijelove Širmerova govora od 17. rujna 1884. po sve četiri točke optužbe, državni je tužitelj, pozivajući se na izjave svjedoka za koje je posebno istaknuo da su svi »inteligentni ljudi« te se stoga u njihovu vjerodostojnost ne može sumnjati, tvrdio da je optuženi imao očiti »namišljaj« da »razdraži puk« i pobudi u njemu mržnju »proti našoj braći Magjarom«. Već i sama činjenica, tvrdio je Bledšnajder, da je Širmer na biralištu posebno naglasio 1848. godinu, kad »samo se digli proti Magjarom«, pokazuje »namišljaj na razdraživanje«, odnosno dovoljna je da se uvidi intencija optuženog i dokaže »da je povrijedio zakoniti poredak, kada je nastojao prezir pobuditi proti ustavu i proti upravi i proti organom uprave«. Izjave svjedoka obrane, »nekih takodjer inteligentnih«, koje su bile u prilog optuženom, smatrao je, ne pobijaju navode optužbe, a dvojicu svjedoka koje je branitelj dr. Hinković pozvao na raspravu proglasio je nevjerodostojnima budući da se sjećaju samo jedne točke govora. Bledšnajder je na kraju zaključio kako »javna optužba drži« da je Širmer sve prije navedene stavke rekao, te je predložio da ga se proglasi krivim zbog »zločina smetanja javnoga mira« i osudi po § 65. Kaznenog zakona. Kao olakotnu okolnost naveo je neporočnost optuženog, ali je kao otežavajuću naglasio njegovo svećeničko zvanje, » s obzirom na koje se mora reći, da je povrijedio više dužnosti.«³⁸

Nakon govora državnog odvjetnika, optuženi je u svoju obranu samo istaknuo da je bio kandidat Stranke prava te da je na dan izbora tek iznio svoj program govoreći protiv Nagodbe i prikazujući njezine štetne posljedice, ali mu pritom nije bila namjera »buniti ili pobuditi prezir«.³⁹

Riječ je potom dobio branitelj optuženog dr. Hinković, koji je u uvodnom dijelu svoga govora konstatirao je riječ o političkom procesu te apostrofirao Bledšnajderovu izjavu o slobodi kao temelju političkog života. »Nu veli se«, istaknuo je branitelj, »da i u Hrvatskoj vlada ustavnost«, pa gdje postoje Sabor i slobodni izbori, pretpostavlja se i mogućnost da će izbornici izabrati i zastupnike koji su protiv postojećeg sustava i vlade, jer, u protivnom, kada bi u Sabor dolazili samo ljudi koji podržavaju postojeći sustav i vladu, ni Sabor ni izbori ne bi imali smisla i to bi bila negacija samog ustava. Svaka uredba, svaki ustav mora u sebi nositi klicu razvoja, istaknuo je, a ona je upravo u tome da se može prosuđivati, što znači da se može i nepovoljno prosuđivati. Budući da Hrvatska ima i Sabor i izbore, zaključak je »da i naš ustav dozvoljava protimbu proti sebi«, nastavio je Hinković, dodajući da ne zna za zemlju u kojoj nema stranaka koje su protiv postojećeg sustava. Zastupnici takvih stranaka, kako u drugim zemljama tako i u Hrvatskoj, prije dolaska u Sabor moraju biti izabrani, a da bi bili izabrani, moraju izbornicima izložiti svoj program. »Sveta je dužnost svakoga poštenoga kandidata, da svojim izbornikom naslika

³⁷ Isto.

³⁸ Isto.

³⁹ Isto.

nedvoumno i jasno sliku svojih nazorah o javnu stanju domovine«, dakle i da kaže ako je protiv sustava i vlade, ističući ujedno i razloge, dakle kritiku sustava i vlade, kazao je Hinković. Iako je tako svugdje, još se nije čulo da je netko zbog toga bio kazneno progonjen, zaključio je branitelj ističući da je i u Hrvatskoj »ova parnica prva svoje vrsti«. Prelazeći na sam predmet rasprave, Hinković je priznao postojanje zakonske granice kritike, ističući da je njegova zadaća upravo istražiti je li Širmer, koji je optužen zbog smetanja javnoga mira, odnosno »da je nastojao razdražiti na mržnju i prezir proti ustavu kraljevina Ugarske i Hrvatske, proti uzakonjenoj njihovoj svezi i proti državnoj upravi u Hrvatskoj«, prekoračio tu granicu. »Nu gdje su zakonske granice?«, zapitao je, ističući u nastavku da su zločin smetnje javnoga mira i prijestup bunjenja kaznena djela jednaka »što se tiče načina« na koji su počinjena, a razlikuju se glede »predmeta« protiv kojeg su usmjerena. Po § 300. Kaznenog zakona krivac za prijestup bunjenja je onaj tko javno ili pred više ljudi itd. »nastoji razdražiti na mržnju i prezir grđenjem, porugivanjem, neistinitim kazivanjem ili izopačivanjem stvari«, dok u § 65. tih obilježja nema, ali budući da bunjenje spada u red manje kažnjivih djela, jasno je da se navedena obilježja traže kao nužan minimum i za zločin smetanja javnoga mira, što znači, istaknuo je branitelj, da nije dovoljno subjektivno uvjerenje kako je optuženik nastojao razdraživati na mržnju i prijezir, već treba pitati kojim je to od navedenih načina učinio. Analizirajući potom redom koji je utvrdila optužba točke inkriminiranih stavki iz Širmerova govora, Hinković je utvrdio da u prve tri točke optužnice, koje su se odnosile na dijelove optuženikova govora glede ustava i nagodbe te poreza i njihova korištenja, nije izrečeno ništa kažnjivoga. Što se prve točke optužbe tiče, Širmer je samo istaknuo kako je protiv nagodbe i kako bi bilo dobro za Hrvatsku da se ona razriješi te da se utemelji samostalna Hrvatska s ustavnim kraljem, obrazlagao je branitelj, a u riječi »odciepiti« ne može se, kao što je to nastojao državni odvjetnik, tražiti »zločinstvenu intenciju«, jer i nagodba § 70. dopušta mogućnost ustavnog odcjepljenja, dok o »načinu silovitom ne bijaše govora«. Da je Bledšnajder tu činjenicu smatrao dokazanom, podigao bi optužnicu zbog zločina veleizdaje, zaključio je Hinković. Mogućnost da bi Širmer kao »vrlo inteligentan« čovjek mogao izjaviti da su porezi protuzakoniti, da se utjeruju protuzakonito i da ih treba ubirati narod, ocijenio je nemogućom, dok, s druge strane, o tome da se prilikom odmjeravanja i utjerivanja poreza događaju protuzakonitosti, što je i optuženi rekao, nema dvojbe. Već i sama činjenica da su kod sudova i poreznih poslova dozvoljeni pravni lijekovi na višu instancu, dokazuje kako zakon predviđa mogućnost da ga provoditelji povrijede, mimoiću ili krivo upotrijebe, zaključio je Hinković glede druge točke optužnice, dodajući kako je Širmer mislio da se sadašnja financijska uprava nalazi u rukama ugarskog ministra financija, a kako on, odnosno pravaši, žele da Hrvatska bude samostalna država u kojoj će porez pobirati hrvatski državni činovnici. Za Širmerove izjave vezane uz način korištenja poreza i vlasništvo nad krajskim šumama, Hinković je utvrdio da su istinite, jer se doista hrvatski javni prihodi, osim općinskih, slijevaju u ugarsku državnu blagajnu, tim novcem upravlja Ugarska, iz ugarske blagajne Hrvatskoj se doznačuje tangenta, obračune vodi ugarski računarni dvor i o njima raspravlja Ugarski sabor, a Hrvatski sabor samo ih prima na znanje, što znači kako je točno da Hrvatska kod tih poslova nema one ingerencije koje bi u svom interesu bilo dobro da ima. Za krajiške je šume i sam ban Khuen u Saboru izjavio da su vlasništvo ugarskoga državnog erara, a istina je i da je gradnja sabornice u Pešti uvrštena u proračun zajedničkih izdataka,

kao što je istina i da su porezi preveliki, zbog čega se moraju nasilno utjerivati, zaključio je Hinković obranu glede treće točke optužnice. Što se četvrte točke tiče »da su činovnici gulikože ... da će biti lišeni službe činovnici, koji ne znadu magjarski ...«, spomenuo je branitelj Davidovu školu,⁴⁰ smatrajući da se Širmerova primjedba mogla odnositi samo na zajedničke činovnike u Hrvatskoj, ali je prosvjedovao protiv toga da se optuženom omaknuo pogrdan izraz »gulikože«, no da je to i istina, time bi bio počinjen »prestupak bunjenja«, a nipošto smetanje javnoga mira. Nije se Hinković propustio osvrnuti ni na, po riječima državnog odvjetnika, najtežu »osvadu« protiv Širmera, a to je apostrofiranje 1848. godine. No za razliku od Bledšnajdera, Hinković je u njoj vidio isticanje lojalnosti Hrvata prema dinastiji za koju su tada »lievali svoju krv«. Da je u refleksiji na 1848. bilo sadržano razdraživanje na neprijateljstvo protiv Mađara, optužba bi bila podignuta »radi draženja na neprijateljstva proti narodnostim«, jer Mađari nisu zaštićeni § 65., nego su kao i sve ostale narodnosti zaštićeni § 302 Kaznenog zakona, zaključio je Hinković.

Osvrćući se na vjerodostojnost svjedoka, branitelj je naglasio jednu »veliku anomaliju« sadržanu u činjenici da su pismeni iskazi svjedoka prikupljeni tijekom istrage, koji inače služe kao informacija sudu i državnom odvjetništvu, korišteni u raspravi tijekom koje je sud na osnovi neposrednih, usmenih izjava svjedoka trebao donijeti svoje mišljenje. Provođenjem rasprave na temelju »pismenih izjava« sudu je s jedne strane oduzeta mogućnost kontrole vjerodostojnosti svjedoka, a s druge svjedoci su dovedeni u položaj da moraju potvrditi svoje prijašnje izjave, bez ikakvih izmjena ili pojašnjenja, bojeći se »da ih ne bi stigle posljedice krivog svjedočanstva«. Osvrnuvši se na stalno Bledšnajderovo isticanje »inteligencije« svjedoka optužbe među kojima je i jedan pod istragom zbog pronevjere,⁴¹ Hinković se »pohvalio još većom inteligencijom svjedoka obrane«. To su jedan odvjetnik, kotarski sudac, kotarski pristav, gradski fizik itd., dakle ljudi koji čine »cviet brodske inteligencije«. Svi su oni slušali Širmerov govor i nijedan od njih »nije čuo ni jedan od inkriminiranih izrazah«, a sigurno bi netko od gospode činovnika zapamtio »da je bilo govora o činovnicah gulikožah«. Osim toga, nastavio je Hinković, svi su svjedoci optužbe na čijim se izjavama i temelji optužba, politički protivnici Širmera i Stranke prava, dok su svjedoci obrane gotovo svi činovnici i nisu politički istomišljenici optuženog, štoviše odvjetnik Miletić je i »pravoslavan«, a u Saboru je dokazano da »pravoslavna inteligencija nije prijateljica stranke prava«. Bilo kako bilo, zaključio je branitelj, sudac, odvjetnik i gradski fizik sigurno ne bi pred sudom govorili neistinu iz osobnog ili političkog prijateljstva. Stoga su svjedoci obrane, s obzirom na socijalni položaj i naobrazbu, vjerodostojniji od onih optužbe, a posebno u ovom slučaju kada je riječ o verbalnom deliktu, gdje se od svjedoka traži ne samo da razumije riječi već i njihov smisao. Iskaz svjedoka obrane Nikole Biščana naveden je protiv obrane, jer je izjavio da su se »stari ljudi sgražali nad govorom g. Širmera«, a ja sam siguran, istaknuo je Hinković, da su se stari ljudi zgražali i kad je prva učiteljica stigla u Brod, jer je strahota da djevojka podučava djecu. »To

⁴⁰ Vlada K. Tisze za bana Pejačevića pojačavala je mađarizatorski pritisak. Dana. 21. svibnja 1880., po nalogu ministra financija Szapáryja, direktor financijskog ravnateljstva Mađar Antal Dávid izdao je okružnicu o otvaranju besplatnog tečaja mađarskog jezika za financijske činovnike. O »Davidovoj školi« opširnije vidi: Mirjana GROSS – Agneza SZABO, *Prema hrvatskome građanskom društvu: društveni razvoj u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji šezdesetih i sedamdesetih godina 19. stoljeća*, Zagreb, 1992., str. 467–469.

⁴¹ Prema navodu iz *Slobode*, 20. 5. 1885./114, riječ je o Stjepanu Purgariću.

vam je sgražanje starih ljudi«, zaključio je branitelj. I do optužbe je došlo tako što je jedan starac čuo nešto iz govora i »sgražao se«, krivo razumio, pripovijedao drugom, koji je nešto dodao i pripovijedao trećem itd. i tako je cijeli Brod »znao doslovce govor Širmerov«. Opravdanost te tvrdnje potkrijepio je Hinković primjerom svjedoka Piazze, koji je tijekom rasprave razjasnio da neke od navoda koji su teretili Širmera u preslušanom zapisniku nije čuo osobno, već su mu drugi pričali. Na osnovi svega navedenoga »obrana niječe, a protivno nije dokazano, da je g. Širmer imao nakanu, da razdražuje na mržnju i prezir, bez koje zločinstvene nakane ne ima zločinstva«. Budući da za »misli« nitko nikome nije odgovoran, nakana mora imati svoju vanjsku manifestaciju, a optužba tvrdi da se nakana dokazuje efektom koji je polučio govor optuženog Širmera. To Hinković negira tvrdeći da se iz efekta koji je govor izazvao ne može zaključiti »na namisao govornikovu«, jer to ovisi o slušateljima, a za incident koji se dogodio kada je jedan mesar nožem nasrnuo ne na gajdaša, nego na njegove gajde, nije kriv i odgovoran optuženik, a uostalom dogodio se stoga što je gajdaš želio zasvirati prije zaključenja izbora. Branitelj je predložio da se Širmera oslobodi optužbe.

Nakon Hinkovića riječ je uzeo državni tužitelj Bledšnajder da bi opovrgao navode obrane.

Iz zaključnoga govora koji je Hinković potom održao *Sloboda* je prenijela tek jedan mali dio: »Ako optužba smatara krivim g. Širmera, kako je to, da nije tuženo i njegovih 205 izbornikah, koji su govoru toli živo pljeskali, i koji su na temelju njegova govora, predali za-nj svoje glasove! Nisu li oni sukrienci, nisu li oni, kako § k. z. traži 'pohvalom zlo djelo uveli'«. ⁴²

Nakon vijećanja predsjedatelj je proglasio osudu. Župnik Širmer osuđen je na prijedlog državnog odvjetništva po § 65. kaznenog zakona na kaznu teške tammice od dvije godine, gubitak prebende⁴³ te naknadu troškova kaznenog postupka.

Širmerova osuda nije u pravaškom tisku izazvala neku žešću reakciju. *Sloboda* je reagirala tek člankom u kojem raspravlja o tome da li svjetovni kazneni sud smije katoličkog svećenika osuditi na gubitak prebende, kao što se to dogodilo u Širmerovu slučaju pozivanjem na § 26. sl.e. kz. Iako je članak anonimn, očito je potekao iz pera jednog od pravnikah kojih među članovima Stranke prava nije manjkalo. Tumačeći vrijeme i okolnosti uvrštavanja u kazneni zakon od 27. svibnja 1852. tog članka po kojem je svaka osuda zbog zločina kod duhovnika po zakonu nužno povezana sa svrgnućem s prebende i nesposobnošću da je ikada više dobije bez posebne dozvole vladara, pisac članka upozorava da je ta ustanova »u k i n u t a« previšnjim rješenjem od 3. kolovoza 1855. Navedenim carskim rješenjem određeno je da svrgnuće svećenika s prebende ni na koji način nije u nadležnosti svjetovnih sudova. Odluku donosi »duhovni poglavar odsudjenika« pošto što mu svjetovni kazneni sud saopći pravomoćnu kaznenu osudu, a prije ovrhe kaznene osude. Prilikom odlučivanja biskup je vezan zaključcima Tridentuskog koncila, odnosno svećeniku se ne bi smjela oduzeti nadarbina zbog bilo kojega kaznenog djela, već samo zbog onog iz kojeg se vidi da je učinio nešto »sramotna ili sablažnjiva« (»turpiter et scandalose«). Za politički delikt, ističe pisac članka, ne može se ni na koji način reći kako je sramotan ili sablažnjiv

⁴² »Iz suda«, *Sloboda*, 22. 5. 1885./116.

⁴³ »Domaće vesti«, *Sloboda*, 20. 5. 1885./114.

te zaključuje da je veliki broj »slavnih, uzornih muževah platio političko svoje osvjedočenje životom, pa zaista niti držahu suvremenici niti drži povjest njihove čine sramotnimi i sablažnjivimi«. ⁴⁴ Utemeljenost navoda iz ovog članka potvrdit će i Stol sedmorice u povodu Širmerove žalbe na presudu Sudbenog stola u Zagrebu. (Vidi prilog.)

Razloge takvog opreznog držanja *Slobode*, uz činjenicu da je Khuenov režim mjerama kojima je cilj bio potpuno gušenje slobode tiska u Hrvatskoj izazvao i oprez kod uredništava opozicijskih glasila, treba tražiti i u teškom dojmu koji je osuda ostavila na članove i pristaše Stranke prava kao i na njezine moguće posljedice za daljnju političku djelatnost Stranke prava. O razlozima šutnje progovorit će *Sloboda* tek kada je Stol sedmorice ukinuo presudu od 19. svibnja 1885.

Širmerova osuda izrečena 19. svibnja 1885. izazvala je nezadovoljstvo među »patriotičkim svećenstvom«, koje se dogovorilo da će, ako Širmer izgubi prebendu, zajednički pomoći izdržavanje njegovih roditelja. Ujedno je opozicijski orijentirani kler zaključio da će podupirati svakog svećenika koji bude stradao iz političkih razloga, piše *Sloboda* pozivajući se na *Pozor*. ⁴⁵

Nakon uložene žalbe, Stol sedmorice je 12. prosinca 1885. Širmeru ukinuo presudu od 19. svibnja 1885. Kazna mu je smanjena na tri mjeseca zatvora jer je inkriminiranim govorom počinio »**prestup** po § 302«, a ne »zločin po § 65«. ⁴⁶ Kao što je vidljivo iz šturih obavijesti *Slobode* iz prosinca 1885., Širmerova osuda bila je mnogo blaža i što se tiče počinjenog djela za koje je osuđen i što se tiče izrečene kazne. U obrazloženju presude Stola sedmorice ističe se da je Širmer u govoru 17. rujna 1884. prekoračio granicu dopuštene političke kritike, ali se »ne može ustanovljenim smatrati objektivan učin zločina smetanja javnoga mira, jer nije dokazana zla nakana, potrebna tom zločinu«. Stoga je Širmer proglašen krivim za »prestupak suprot javnom miru i redu« i osuđen na kaznu strogog zatvora od tri mjeseca, a u pitanju naknade sudskih i ovršnih troškova ostala je na snazi prvostupanjska osuda. Stol sedmorice također upozorava da je ustanova § 26. sl. e. kz., na koju je, kao što je već istaknuto, nakon prve presude ukazao članak u *Slobodi*, glede katoličkih svećenika stavljena »izvan krieposti« previšnjim rješenjem 3. kolovoza 1855. i otišom Ministarstva pravosuđa 7. kolovoza iste godine.

Cijelu je presudu prenijela pravaška *Hrvatska* ⁴⁷ 9. veljače 1886. (br. 7.) pod naslovom »Sudnica. **Širmerova osuda**« (vidi prilog). Istoga dana pravaški dnevnik objavljuje i sljedeću vijest u rubrici »Dnevna kronika«: »(Župnik g. Širmer), koji je po kr. stolu sedmorice konačno osuđen na 3 mjeseca tamnice, s razlogah koje čitaoci mogu naći u doslovnoj osudi, što ju u ovom listu priobćujemo, ima nastupiti svoju kazan- dne. 2. svibnja, a pretrpjeti će ju u franjevačkom samostanu u Cerniku. Ovršba kazne u samostanu osniva se na čl. XIV. konkordata. Kad osuđenik ovrši kaznu, ima konsistorij obavijestiti o tom kr. sudbeni stol zagrebački.«

Već sljedećeg dana, 10. veljače 1886., pravaško glasilo počinje objavljivati seriju članaka pod naslovom »Širmerova osuda«. Uredništvo je primilo šest članaka, a zbog straha od

⁴⁴ Zagreb, 10. lipnja, *Sloboda*, 10. 6. 1885./130.

⁴⁵ »Domaće viesti«, *Sloboda*, 16. 6. 1885./135.

⁴⁶ »Domaće viesti«, *Sloboda*, 12. 12. 1885./283.; 21.12.1885./290.

⁴⁷ Od 1. veljače 1886. pravaški politički dnevnik izlazi pod imenom *Hrvatska*.

konfiskacije objavljena su samo četiri. No i objavljeni su članci bili nepotpuni, odnosno iz njih su »s najvećom rigoroznošću« ispušteni svi dijelovi koji bi se mogli protumačiti kao kritika osude te svi zaključci koji bi mogli dovesti do zapljene lista. Naime, prva su dva članka zaplijenjena, tj. dva broja *Hrvatske*, 10. i 11. veljače 1886., odlukom kr. državnog odvjetništva su zaustavljena zbog članaka »Širmerova osuda«, budući da »sadržaj i smjer ovoga tiskopisa tvori zločin po § 65. k.z.«. Ujedno je kr. državno odvjetništvo odredilo da se zaustavi i »slog i ploče navedenog tiskopisa«. Uredništvo je čitateljstvu pripremilo drugo izdanje oba broja.⁴⁸

Članci »Širmerova osuda«, premda »krnji«, otkrili su sve strahove i »zle slutnje« koje je Stranka prava glede svoje budućnosti vezala uz osudu izrečenu župniku Širmeru 19. svibnja 1885., ali i olakšanje nakon presude Stola sedmorice. Pisac posebno ukazuje na moguće negativne posljedice osude Kr. sudbenog stola među pravaškim pristašama, ističući da je mogla u najmanju ruku izazvati »rezignaciju« i tako učvrstiti položaj pravaških političkih protivnika. Budući da je presuda Stola sedmorice blaža i po pitanju krivnje i po pitanju kazne, opravdano je za očekivati da će spomenute rezignacije nestati, premda će neki i nadalje zabrinuto gledati u budućnost. Bez obzira na sve, ne postoji niti najmanji razlog za mnijenje »da je našim načelom odzvonilo«, jer svaka borba stalno iziskuje žrtve, a čim su one plemenitije, to više dobiva stvar za koju su se borili, zaključuje autor te ističe da je već i to dovoljan razlog da »plemeniti zanos« prijatelja Stranke prava ne malaksa, pa makar njezini članovi stradali još gore nego što stradaju.⁴⁹ Širmerova osuda od 19. svibnja 1885. među pravašima je doživljena kao osuda cijele Stranke prava, ističe pisac članka, pozivajući se na riječi predsjednika rasprave, koji je, između ostalog, istaknuo da se Širmer priznao »pristašom t.zv. stranke prava, koja ne priznaje zakonitost postojeće sveze između kraljevine Ugarska i kraljevine Hrvatske i Slavonije«. Za razliku od toga, iz razloga osude Stola sedmorice izdvaja se u članku dio u kojem se navodi kako se ne može zaključiti da je optuženik svojim riječima nastojao razdražiti na preziranje i mržnju protiv ustava Kraljevine Ugarske i Kraljevine Hrvatske i Slavonije i protiv uzakonjene sveze ovih kraljevina – »jer je optuženik, razvijajući svoj politički program, samo izjavio, da je on proti sadašnjem ustavu, pa da će bude li izabran za narodnoga zastupnika, nastojati oko toga, da se sadašnji ustav, po njegovoj intenciji preinači, a to putem sabora, dakle legalnim i ustavnim putem«, a time pravaši dobivaju dokaz da postojeći ustav »ne poriče legitimiteta egzistenciji stranke prava«, kao što je to izrekla prvosudna odluka. Ako bi se i morali bojati sudbine župnika Širmera, »ne moramo se je bojati zato, ako na dopuštenom mjestu i dopuštenom sgodom izjavimo, da smo pristaše stranke prava i da želimo samostalnu Hrvatsku«, zaključuje pisac članka.⁵⁰ Još su nešto pravaši naučili iz osude Stola sedmorice, a to je da moraju biti oprezni pri kritiziranju Nagodbe i ne kriviti onoga tko nije kriv, kaže pisac članka, odnosno Stranka prava ne treba se boriti protiv mađarskog naroda, nego protiv one njegove stranke za koju smatra da nam čini krivo i protiv one koja u Hrvatskoj tu krivnju podržava.⁵¹ Takav pomirljiv stav svakako bi izazvao iznenađenje da nije uslijedio nastavak iz kojeg je jasno da se piščevo mišljenje o

⁴⁸ *Hrvatska*, 13. 2. 1886./11; 11. 2. 1886./9; 12. 2. 1886./10.

⁴⁹ »Širmerova osuda I.«, *Hrvatska*, 10. 2. 1886./8.

⁵⁰ »Širmerova osuda II.«, *Hrvatska*, 11. 2. 1886./9.

⁵¹ »Širmerova osuda III.«, *Hrvatska*, 12. 2. 1886./10.

Mađarima nimalo ne razlikuje od Širmerova izrečenog u spornom govoru 17. rujna 1884. Ni jedna stranka kod Mađara, ističe se u nastavku, ne misli o Hrvatima drukčije negoli ona koja danas vlada nagodbom, a oštrije zaključke protiv samih Mađara mogli bi izvesti samo kada bi vladala veća sloboda tiska, jer se jedinstveno mišljenje svih njihovih stranka i sveg novinstva, koje narod podržava, mora smatrati izrazom cijelog naroda. Do tada, zaključuje pisac, »moramo se zadovoljiti priznanjem, da nisu Magjari krivi, što Tisza skrivi i njegova stranka, koja danas odgovara za korektnost odnošajah Ugarske naprama Hrvatom«. ⁵² Posljednji objavljeni članak posvećen je ulozi svećenstva u političkom životu, a potaknut je uz ostalo i člankom bečkog lista *Parlamentär*, koji je u opširnom dopisu obrazlagao kako je hrvatsko svećenstvo na neki način oteto »crkvi i duhovnoj pastvi«, odnosno svom naravnom djelokrugu, te upućeno na politiku koja mu jedina može pribaviti priznanje i zasluge. Odgovarajući na iznesene navode bečkog lista, pisac upozorava da je hrvatsko svećenstvo, koje je, po svojoj savjesti, pristalo uz Stranku prava, izvrgnuto »neprilikam«, pa i pogibelji, no, usprkos tome, siguran je »da će naši prijatelji u hrv. svećenstvu uz nas neustrašivo ostati, premda je stalno, da im se je mislilo u novije vrijeme najosjetljivijim načinom izbiti iz glave pravaške 'utopije'«. ⁵³

Iako župnik Širmer nakon opisanih događanja po svemu sudeći više nije javno sudjelovao u političkom životu, ⁵⁴ doista je znatan dio svećenstva i u vremenu koje je uslijedilo pristajao uz Stranku prava. Potvrdile su se riječi župnika Stjepana Kućasa, koji je u travnju 1885., u vrijeme »graje« na katoličko svećenstvo, u *Slobodi* napisao da će svjesno hrvatsko svećenstvo »stajati nepomično i složno uz načela stranke prava uzprkos svim protivničkim makinacijam uz geslo: Bog i Hrvati! Mi bo ne pristajemo uz osobe nego uz načela (...) U načelih političkih stranke prava da smo jedno, u ostalih pitanjih svakomu svoje uz medjusobnu ljubav i poštovanje (...).« ⁵⁵

PRILOG

Sudnica

Širmerova osuda

U poznatoj parnici proti župniku g. Širmeru, koji je kod kr. sudb. stola u Zagrebu radi »smetanja javnog mira« bio na dvie godine tamnice osudjen, izdao je kr. stol sedmorice ovu konačnu osudu:

U ime Njegova c. i k. apošt. Veličanstva! Kralj. dalmatinsko-hrvatsko-slavonski stol sedmorice kao sud kasacionalni pod predsjedanjem predsjednika kr. stola sedmorice dr.

⁵² *Isto.*

⁵³ »Širmerova osuda IV.«, *Hrvatska*, 13. 2. 1886./11.

⁵⁴ U nekrologu koji je objavio *Katolički list* 7. 3. 1901./10. navodi se da je Širmer prije desetak godina aktivno sudjelovao u političkom životu, ali je vidjevši kako je javni život »rastrovan« rekao: »treba da odgojimo narod, onda ćemo istom imati značajnih ljudi na javnom poprištu«. Kako je rekao tako je i radio, a čitav »život bio je posvećen Bogu i Hrvatskoj«.

⁵⁵ »Javni odgovor«, *Sloboda*, 13. 4. 1885./83.

Livija Radivojevića, u prisutnosti viećnikah kr. stola sedmorice Ferde viteza Beyera, Tome Horvatića, Florijana Kavića, Šišmana pl. Farkaša, dr. Napoleona Špun Stričića i Kajetana Hrubya kao sudacah, tajničkog pristava kr. stola sedmorice Aleksandra Rukovca kao perovodje, povodom žalbe ništovne optuženog Ivana Širmera proti osudi kr. sudbenog stola u Zagrebu od 19. svibnja 1885. br. 4852. kz. kojom je rečeni sudbeni stol sudio: Ivan Širmer, rodom iz Poreča, 34 godine star, rkt. vjere, župnik u Bučju, neporočan, kriv je zločinu smetnja javnoga mira označena u § 65. sl. a, i b, kz. dotično u § 2. zak. čl. XIV. od god. 1870., počinjena time, što je dana 17. rujna 1884. u Brodu držec pred izbornim biralištem za narodnoga zastupnika govor, uznastojao razdraživati na preziranje i mržnju proti ustavu kraljevine Ugarske i kraljevine Hrvatske i Slavonije i proti uzakonjenoj svezi kraljevine Hrvatsko-Slavonske i kraljevine Ugarske, te što je uznastojao zavesti na uzbunu i odpor proti zakonom financijskim time, što je rekao: »treba da se odrešimo od Magjarske i da stvorimo samostalnu Hrvatsku sa vlastitim kraljem; što će nam udruge sa Magjari, nastojmo, da za se dobijemo ustavnoga kralja«; »da su Magjari naši dušmani, a nama treba, da budemo samostalni«; »Magjarska s našim novcem i šumami upravlja, sav naš novac odpravlja se a Magjari upravljaju s našim novcem po njihovoj volji bez da ikakove račune polažu, a mi Hrvati i Slavonci smo porezi tako pritisnuti, da se niti najboljom voljom uplatiti ne može«; »Magjari podigli su našim novcem Segedin a sada grade veliku skupocjenu sabornicu u Budapešti«; »da su porezi protuzakoniti i da se protuzakonito utjerivaju«; »da vlada mora prepustiti pobiranje poreza narodu, da ga ovaj sam sebi namiče i da sam s njim upravljak«; »da su činovnici naši gulikože, mjesto da drže s narodom, oni drže s vladom«; »da budu činovnici službe lišeni, koji ne budu znali magjarski«; »da se narod sa biljezi globi, da previše biljegah plaća, da toga prije bilo nije i da je sve to kriva magjarska uprava« – pa se toga radi osudjuje po § 65. kz. na težku tamnicu od dvie godine danah i po § 26. sl. c. kz. na svrgnuće prebenda i nesposobnost ikad više zadobiti prebendu bez naročite dozvole cesara a napokon po § 330. kp. na naknadu troškovah kaznenog postupka i ovrhe kazni, koji se proglašuju utjerivimi.

Obnašao je nakon saslušanja kr. državnog nadodvjetnika A. pl. Rakodcaya po § 303. k. p. ureda radi ukinuti osudu prvosudnu u dielu odnosećem se na izreku o krivnji i kazni – te ne temelju optužnice kr. državnog odvjetništva u Zagrebu od 25. ožujka 1885, br 5648/1987 1884. podjedno izreći sljedeću osudu:

Optuženik, župnik Ivan Širmer, kriv je da je dana 17. rujna 1884. u Brodu držec pred izbornim biralištem za narodnoga zastupnika govor, potaknuo i uznastojao zavesti na neprijateljstva proti različitim narodnostim i na razdore neprijateljske medju državnimi stanovnici zemaljah kr. ugarske krune; pa osim toga da je neistinitim kazivanjem i izopačivanjem stvarih uznastojao poniziti naredbe i odluke vlasti i razdražiti druge na mržnju i preziranje proti vlastim financijskim i proti njihovim organom u obziru uredovanja njihova time, što je medju ostalim rekao: »treba da se odriešimo od Magjarske i da stvorimo samostalnu Hrvatsku sa vlastitim kraljem« itd. (citiraju se prije napomenuta mjesta).

Time počinio je optuženik prestupak suprot javnom miru i redu označen u §§ 302. i 300. kz. pa se toga radi osudjuje po § 302. obzirom na § 267. kz. na kazan strogog zatvora od tri mjeseca danah.

U točki naknade troškovah kaznenog postupka i ovrhe kazni ostavlja se prvosudna osuda netaknutom. O čem se kr. taj sudbeni stol na dalnju shodnu odredbu obavještuje.

Podjedno se kr. taj sudbeni stol upozoruje, da je ustanova § 26. sl. e. kz. glede katolikah svećenikah izvan krieposti stavljena previšnjim riešenjem od 3. kolovoza 1855. i odpisom ministarstva pravosudja od 7. kolovoza 1855. br. 352.

Razlozi:

Obtuženi Ivan Širmer, župnik, pobija u ništovnici svojoj prvosudnu osudu u pogledu kvalifikacije u grieh mu upisanoga kažnjivoga diela i glede dokaza o krivnji s pozivom na ništovne razloge § 277. t. 5. 9. sl. a) i e) i t. 10 kp.

U tom pogledu je odlučno:

1. da li je optuženik u svom na biralištu držanom govoru zaista izustio one riječi, koje mu se inkriminiraju kao zločin smetanja javnoga mira, označen u § 65. sl. a) i b) kaz. zak. i odnosno u § 2. zak. čl. XIV. od god. 1870.;
2. da li su ove inkriminirane rieči prikladne bile razdražiti na preziranje i mržnju proti ustavu kraljevine Ugarske i kraljevine Hrvatske i Slavonije i proti uzakonjenoj svezi ovih kraljevinah, i zavesti na uzbunu proti financijskim zakonom;
3. da li je optuženik sbilja naumio bio govorom svojim polučiti takav uspjeh, odnosno, da li je optuženik ove inkriminirane rieči izustio onim zločinstvenim namišljajem (§. 1. k. z.) štono ga predpostavlja zločinstvo smetanja javnoga mira označeno u § 65. sl. a) i b) kz. i § 2. z. čl. XIV. g. 1870.

O svih ovih pitanjih imao je odlučiti presudni sud po svom slobodnom osvjedochenju, što ga je dobio savjestno pretresavši sva dokazna sredstva navedena za pojedine činjenice i proti njim (§ 249. k. p.)

Obzirom na kazivanja svjedokah, na temelju kojih se je postupajući sud uvjerio o krivnji optuženikovej, imao je taj sud sasvim dovoljno podloge uzeti, da se je optuženik u svom govoru sbilja poslužio i onimi inkriminiranimi izjavami, koje su predmetom proti njemu izrečene kaznene osude, pa pošto u tom pogledu odlučuje slobodno uvjerenje suda, to se u tom pravcu ni subjektivni dokaz pobijati ne može, budući da nikakova ništetnost po smislu § 277. t. 5. k. p. ne predleži.

Optuženik ističe doduše u ništovnici svojoj da je napadnuta osuda ništetna § 277. t. 3. k. p. jer da se stanoviti svjedoci a napose svjedoci Stjepan Leitner, August Piazza i Eduard Zeich kao njegovi politički protivnici i sbog tobožnje nevjerodostojnosti njihovih iskazah nisu smjeli zapriseći, to što nisu zaprisegnuti svjedoci Franjo Latković i Josip Rehman.

No ni u tom pravcu ne predleži nikakova ništetnost, jer ne postoji niti jedan zakoniti razlog, zbog kojega se svjedoci Stjepan Leitner, August Piazza i Eduard Zeich nebi bili imali zapriseći, dočim je ne zaprisegnuće svjedokah Franje Latkovića i Josipa Rehmana dovoljno opravdano po § 161. t. 7. k. p., ne gledeć na to, da je prema stanju stvari izvan dvojbe, da okolnost ta, što su ovi svjedoci ostali nezapriseženi, nije mogla za optuženika štetonosno djelovati na rješitbu.

Odnosno na ovaj dio razlogah, u kojem presudni sud iztiče, da su inkriminirane izjave optuženikove prikladne bile razdražiti na mržnju i preziranje proti ustavu kraljevine Ugarske i kraljevine Hrvatske i Slavonije i proti zakonjenoj svezi ovih kraljevinah; nadalje da je optuženik namjeravao zavesti na uzbunu i odpor zakonom finansijskim, mora se primietiti u obće, da nastaje temeljita sumnja, da li je optuženik sbilja imao onu zločinstvenu nakanu koju predpostavlja § 65. sl. a) i b) k. z. i § 2. zak. čl. XIV. g. 1870.

Optuženik spada medju pristaše t. z. stranke prava, pa je držao svoj inkriminirani govor na biralištu u svrhu, da bude izabran za narodnog zastupnika.

Kao kandidat opozicionalne stranke razvijao je svoj politički program i svoje političke nazore, koje on zastupati kani, bude li izabran, i u hrv.-slavon.-dalm. saboru.

Očevidno bilo je optuženiku samo do toga, da predobije što više izbornikah za svoj program, pa da pobiedi u izbornoj borbi proti protukandidatu »narodne stranke«.

Uz to valja uvažiti, da je sve ovo, što je optuženik tom sgodom govorio protu sadašnjem sustavu zemaljah kraljevinah ug. krune i proti nagodbenom zakonu od g. 1868., pa i onaj passus u govoru njegovu »treba, da se odriešimo od Magjarske i da stvorimo samostalnu Hrvatsku sa vlastitim kraljem; što će nami udruga sa Magjari itd.« još ne daje zaključiti, da je optuženik uznastojao ovimi riečmi razdraživati na preziranje i na mržnju proti ustavu kraljevine Ugarske i kraljevine Hrvatske i Slavonije i proti zakonjenoj svezi ovih kraljevinah, jer je optuženik, razvijajuć svoj politički program samo izjavio, da je proti sadašnjem ustavu, pa da će bude li izabran za narodnoga zastupnika, nastojati oko toga, da se sadašnji ustav, po njegovoj intenciji preinači, a to putem sabora, dakle legalnim i ustavnim putem.

No premda se pri takovom stanju stvari ne može ustanovljenim smatrati objektivni učin zločinstva smetanja javnoga mira, jer nije dokazana zla nakana, potrebna tom zločinstvu (§ 1. k. z.), to je ipak obzirom na ostale, po presudnom sudu uglavljene činjenice, ustanovljeno, da je optuženik u svom inkriminiranom govoru daleko prekoračio granice dopustive političke kritike, pa da se je ogriešio o ustanove §§ 300. i 302. k. z. Optuženik dao je u svom govoru izraza strastvenoj ogorčenosti pa i mržnji proti Magjarom, pa je išao tako daleko, da je uztvrdio, da su Magjari dušmani Hrvatah, pa da bi toga radi trebalo, da se Hrvati odrieše od Magjarske, te da stvore samostalnu Hrvatsku sa vlastitim kraljem.

Kao izražaj ove strastvene ogorčenosti proti Magjarom pokazuju se i njegove rekriminacije proti finansijskoj upravi, na koje je optuženika očevidno potaknula ponajviše ta okolnost, da se finansijska uprava prema ustanovam nagodbenoga zakona nalazi u rukuh zajedničkog kr. ugarskog ministarstva finansijskih i podređenih mu oblastih.

U ovih kao i u daljnjih inkriminiranih izjavah, da su porezi protuzakoniti, i da se isti protuzakonito učerivaju; da su činovnici gulikože, mjesto, da drže s narodom, da ono drže s vladom, da se narod sa biljezi globi, da previše biljegah plaća, te da je sve to kriva magjarska uprava i.t.d.- sadržana su sva obilježja prestupka suproti javnom miru i redu, označenoga u §§ 300. i 302. k. z. jer je optuženik ovimi izjavami s jedne strane potaknuo i uznastojao zavesti na neprijateljstva proti različitim narodnostim i na razdore neprijateljske medju državnimi stanovnici zemaljah kr. ugarske krune a s druge strane neistinitim kazivanjem i izopačivanjem stvari poniziti naredbe i odluke vlasti i razdražiti druge na mržnju proti

vlastim financijskim i proti njihovim organom u obziru uredovanja njihova – pa u tom pogledu ne može se nimalo uvažiti obrana optuženikova, da je obrazložio kano opozicionarni kandidat samo svoj politički program, jer je pored sve ustanovne slobode zakonom zabranjeno, da se agitacija ma koje političke stranke i njenih privrženikah izvrgne u međusobno draženje narodnostih ili u bunjenje naroda proti vlastim državnim ili občinskim i proti njihovim organom u obziru uredovanja njihovog, već ima se ovakovoj neumjestnoj agitaciji u zaštitu javnoga mira i reda na put stati uporabom dotičnih ustanova k. z.

S ovih razlogah valja povodom žalbe ništovne optuženoga Ivana Širmera po § 303. k. p. ureda radi ukinuti napadnutu pravosudnu osudu u dielu odnosećem se na izreku o krivnji i kazni, te optuženika podjedno krivim proglasiti prestupka suprot javnom miru i redu označenoga u §§ 300. i 302. k. z.- kao što je učinjeno u dispozitivnom dielu vrhovne ovosudne osude.

Kazan ima se prema tom odmjeriti po § 302. obzirom na § 267. k. z.

Kao otegotno predleži osim stečaja dvajuh prestupakah, da je optuženik bez obzira na one posebne dužnosti, koje mu nalaže njegov stališ, poticao na razdor, dakle više dužnostih povredio. Kao olakhotna okolnost uvažuje se njegova dosadašnja neporočnost, te da je optuženik upitno kažnjivo djelo u stanju uzrujanosti počinio (§ 264. sl. b. i c. k. z.)

Prema tomu smatra se kazan dosudjena optuženiku u dispozitivnom dielu ovosudne osude njegovoj krivnji primjerenom.

U točki naknade troškovah kaznenoga postupka i ovrhe kazni ostavlja se pravosudna osuda, obzirom na ustanove § 330. k. p. netaknutom.

U Zagrebu, 12. prosinca 1885.

(Hrvatska, 9. veljače 1886./br.7)

Summary

POLITICAL PROCESS AGAINST PARISH PRIEST IVAN ŠIRMER, CANDIDATE OF THE PARTY OF THE RIGHT DURING THE ELECTIONS OF THE CROATIAN PARLIAMENT IN 1884

From the 1880's, since the Party of the Right became the leading political option of Croatia, the clergy slowly gained important role in the members structure of the party. Though parish priest and chaplain were strictly controlled, during the elections of 1884 eleven clergymen were party's candidates among 42 party's nominees in 53 electoral districts. These elections were the first Croat elections after Khuen-Hèdervàry was appointed to the function of Croatian ban (viceroy). Since Hèdervàry was trying to abolish all the Hungarian opposition in Croatia, the party and its members became Khuen's chief rival. In this context one should view the first case of the criminal charges because of political speech against Ivan Širmer, parish priest in Bučje, who was also Party's candidate in the electoral district of Brod. From the indictment it is clear that Hèdervàry's regime was re-

ady to liquidate all the Party candidates, including members of the clergy. When Širmer in 1885 was sentenced to prison and loss of this parish duties members of the Party became frightened, since it was clear that this case was political though it was criminally pursued. Only after the sentence was attenuated the fear diminished since it became clear that authorities had to recognise Party's right to act.

KEY WORDS: *The Party of the Right, clergy, elections of 1884, parish priest Ivan Širmer, electoral speech.*